

TİRE NECİP PAŞA KÜTÜPHANESİ'NDEKİ TEFSİRE DAİR YAZMA ESERLER -III- (Diğer Vakıf Kısmı)

Nurdoğan TÜRK*

Özet

İzmir Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki eserler "Necip Paşa" ve "Diğer Vakıf" olmak üzere iki kısımda tasnif edilmiştir. Bu çalışmada Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki 1147 yazma eserden "Diğer Vakıf Kısmı"ndaki tefsire dair 37 yazma eser hakkında bilgi verilmiştir. Bu eserlerden bazılarının VII. yüzyıla ait olması, değerlerini bir kat daha artırmaktadır. Kütüphanedeki eserlerden bir çoğu günümüzde asıl dillerinde yayımlanmış, birçok dile çevrilmiştir. Kütüphaneye 671 eseri vakfeden bânî Mehmed Necip Paşa, bu önemli kütüphanede zengin bir kitap koleksiyonunun oluşmasına vesile olmuştur. Eserler, kültür hayatımıza hizmet etmiştir. Fakat bugünkü haliye kütüphane keşfedilmeyi bekleyen bir hazine gibidir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tire, Necip Paşa, Kütüphane, Tefsir, Vakıf, Yazma.

IN THE LIBRARY OF TİRE NECİP PAŞA TO THE INTERPRETATION RELATING MANUSCRIPTS –III-

Abstract

Necip Pasha Works in the Izmir Tire Library "Necip Pasha" and "Other Foundation" are classified in two parts. In This study are given information about 1147 manuscripts of "The other Chapter Necip Pasha" in the that commentary of 37 A total Works. Some of these works to be century of VII., values increases still more. Many of the works in the library today published in their original language, has been translated into many languages. Necip Mehmed Pasha Who devoted his 671 work to the Library, a treasure waiting to be discovered this important library in theTire led to the introduction a rich collection of boks and has served the our cultural life.

Key Words: Qur'an, Tire, Necip Pasha, Library, Tafsir, Foundation, Manuscript.

Giriş

Yegane sahası Kur'ân olan tefsir alanıyla ilgili Asr-ı Saâdet'ten beri birçok çalışma yapılmış ve eserler yazılmıştır. Bu eserlerden bazıları diğerlerine nazaran daha az bilinmekte ve müracaat edilmektedir. Kütüphanelerimizde bulunan tefsire dair eserlerden bir çoğunun yapılan araştırmalarla ilim dünyasına kazandırıldığı bilinmektedir. Biz de bu çalışmamızla bir yazma eser kütüphanesi olan Tire Necip

* Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, İzmir Foça Müftüsü (dr_nrdgn@hotmail.com)

Paşa Kütüphanesi'nde¹ bulunan tefsire dair eserleri tespit ederek bu alanda yapılan araştırmalara katkı sağlamaya çalıştık.

Mehmed Necip Paşa

Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ne ismini veren Mehmed Necip Paşa aslen Gürcü olup, 1785 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İstanbul'un meşhur âlimlerinden Abdülmûcib Efendi'nin oğludur. Âlim, dürüst, güvenilir, zekî ve çalışkan kişiliğiyle bilinir. Sanatı ve kültürü seven bir devlet adamıdır. Sarayda birçok önemli makamda hizmet etmiştir. Baruthâne Nâzırlığı görevinde iken Tire'de kendi adıyla anılan kütüphaneyi inşa ettirmiştir. 1830 yılında Surre Emiri olarak Hicaz'a gitmiştir. 1830 yılında Hicaz'dan döndükten sonra Baş Muhasebeci ve Çavuşbaşı görevlerine getirilmiştir. 1842 yılında Bağdat Valiliği'ne atanmış, burada yedi yıl hizmette bulunmuştur. Bağdat'ta da kendi adıyla anılan birçok esere imza atmıştır. Bağdat Valiliği'nden azledilen Mehmed Necip Paşa büyük üzüntüye düşmüş ve tam iki yıl sonra 1850 yılının Recep ayında vefat etmiştir. Kabri İstanbul Eyüp Sultan Mezarlığı'ndadır².

Tire Necip Paşa Kütüphanesi

Tire Necip Paşa Kütüphanesi, II. Mahmud dönemi devlet adamlarından Gürcü Mehmed Necip Paşa tarafından 1243/1827 yılında yaptırılmıştır. Mimari açıdan tamamen bağımsız olan bu kütüphane, Tire'nin en önemli kültür ve sanat zenginliklerindendir³. Mehmed Necip Paşa'nın Tire'ye böyle bir eser kazandırmasının nedeni kesin olarak bilinmemektedir. Mehmed Necip Paşa 1826 yılında Tire'ye sürgün edilen ünlü tıp âlimi tabip Şanizâde Atâullâh Efendi'nin Tire'ye gelişine refakat etmiş, Tire'de uzun yıllar hizmet eden tarihi İbn Melek Medresesi öğrencilerinin orada-burada, ağaç gölgelerinde, kırık-dökük yapı köşelerinde ders çalıştığını görünce buraya bu kütüphaneyi yaptırmaya karar vermiştir. Ayrıca bu eserin sonsuza dek yaşaması için geniş gelir getirici mülkler vakfederek bunların nasıl yönetileceğini açıklayan bir vakfiye düzenlemiştir. Bu vakfiye kütüphane demirbaş defterinin 677. sıra numarasında kayıtlıdır ve 65 sayfadan ibarettir. Bu vakfiyede Tire, Bayındır, Birgi, Ödemiş ve Sultanhisar sınırları içinde pek çok arazi, han, dükkan ve çiftlik vakfetmiştir.

Necip Paşa Kütüphanesi, içerisinde çeşitli meyve ve çam ağaçlarıyla çiçek tarlalarının yer aldığı 845 metrekarelik bir bahçe içerisine klasik devir Osmanlı mimarî uslûbu ile inşa edilmiş olup, kare şeklinde ve tek mekanlıdır.

* Diyanet İşleri Başkanlığı, İzmir Foça Müftüsü (dr_nrdgn@hotmail.com)

¹ Tire Necip Paşa Kütüphanesi hakkında geniş bilgi almak için bk. Bayraktar, M. Sami, "Tire Necip Paşa Kütüphanesi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2003, sayı: 11, s. 1-16.

² Süreyya, Mehmed, *Sicilli Osmânî (I-VI)*, haz.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996, c. 4, s. 1246; Yıldırım, Ali İhsan, *Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I*, Tire 2003, s. 13; Yıldırım, Ali İhsan, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi Tezhipli Yazmalar Kataloğu*, Seçil Ofset, İstanbul 2011, s. 19.

³ Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1988, s. 273.

Kütüphanenin bir tarafında İbn Melek Vakfına ait arsa, bir tarafında sebze bahçesi, bir tarafında İsmail Efendi Medresesi ve diğer tarafında umûmî yol vardır. Üzeri sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş tek kubbe ile örtülmüştür. Ön tarafında bulunan revak kısmı sonradan camekan ile kapatılarak okuma yeri olarak düzenlenmiştir. Kitapların rutubetli ortamdan etkilenmemesi için binanın zemini yerden yüksekte tutularak yukarıda olacak biçimde inşa edilmiştir⁴. Kütüphanenin girişinde yarım daire şeklinde yedi basamak bulunmaktadır. Binanın iç kısmının ortasında, buraya sonradan ilave edildiği anlaşılan sekizgen piramidal ahşap bir bölüm bulunmaktadır. Bu ahşap bölümde, el yazmaları ve değerli basma eserler korunmaktadır. İç süslemede kullanılan kalem işleri sade olup, çiçek ve dal motiflerinden oluşmuştur. İç süslemelerin bazılarında küçük tamirat izleri görülmektedir. Kütüphanenin hemen sağına (sonradan) konulan kitâbesinde geçen tarihe istanaden, binanın 1243/1827 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Ana giriş kapı üzerinde ta'lik hatla tek parça mermer üzerine kabartma olarak nakşedilmiş ikinci bir kitâbe daha bulunmaktadır. Kütüphanenin açılış ve vakfiyesinin tasdik tarihi ise 29 Şa'ban 1244/1828'dir⁵.

Kütüphanedeki toplam kitap sayısı, Cumhuriyet döneminde ilave edilen 9 bine yakın sayıda Türkçe eserler ile birlikte bugün 13 bine ulaşmaktadır. Kitapların 1147 adedi yazma, 1135 adedi değerli basma olmak üzere ciltli toplam 2282 adedi Osmanlı dönemine ait Arapça, Farsça ve Osmanlıca eserlerden oluşmaktadır. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilen ve “*Necip Paşa Vakfı*” adıyla tasnif edilen 671 adet eser vardır. Bunların dışında, kütüphaneye sonradan kazandırılan ve “*Diğer Vakıf*” adı ile tasnif edilen 1611 eser bulunmaktadır. Kütüphanenin açıldığı günden beri eserlerin kaybolmasının önüne geçmek maksadıyla her altı ayda bir, Tire'de İslâm Hukuku'nda ma'nen yükselmiş kişilerin lutfederek kütüphaneye gelip, ciltli demirbaş defterini kontrol etmeleri vakıf tarafından mutad hale getirilmiştir. Bu kontrol ve sayım işinde, Tire'deki medresenin müderrisi ile eşraf hazır bulunmakta, hâfız-ı kütübün ihmal ve kusuru sebebiyle kaybolduğu ortaya çıkan kitap olursa, yerine yenisi aldırılmak suretiyle ödettirilmesi, kaza veya hata ile olduğu anlaşılırsa mütevellî heyeti tarafından vakfın geliri ile satın alınıp yerine konulması talep edilmektedir. Necip Paşa Vakfı'na ait tüm eserler onarım ve bakımı yapıldıktan sonra kırmızı deri mahfazalar içine alınarak vakfedilmiştir.

Kütüphanedeki önemli eserlerden bazıları, 1948 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Genel Müdürlük Kütüphanesi'ne alınmıştır. Bu eserler arasında, 99/717 yılında Hasan el-Basrî'nin yazdığı Kur'ân-ı Kerîm'den Mehmed b. İdrîs tarafından istinsah edilen *Kur'ân-ı Kerîm*⁶, Fahrüddîn er-Râzî'nin *Mefâtihu'l-Ğayb* adıyla meşhur *Tefsîr-i Kebîr*, *Tefsîr-i İsfahânî*, *Mecmua-i Zâîfî*, *Bidâyetü'l-Mübtedî* ve *Mehmed Selim Tahrânî Dîvânı* kayda değer eserlerdir. Kütüphane, araştırmacı ve okuyuculara mikrofilm hizmeti sunmaktadır.

⁴ Yıldırım, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi Tezhipli Yazmalar Kataloğu*, s. 13.

⁵ Yıldırım, *Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I*, s. 9-16; Yıldırım, Ali İhsan, “Tire Kütüphanesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul 2006, c. 32, s. 494-495.

⁶ Halen Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı İstanbul Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde sergilenmektedir.

Metod

Kütüphanedeki eserler “*Necip Paşa Kısmı*” ve “*Diğer Vakıflar Kısmı*” olarak iki kısımda tasnif edilmiş olup, iki adet katalog vardır. Eserleri tanıtırken bu iki bölümü göz önünde bulundurduk. Makalede “NP” ile “*Necip Paşa Kısmı*”, “DV” ile “*Diğer Vakıflar Kısmı*” kastedilmektedir. Bu makalede hacmin aşmaması için Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki 1147 yazma eserden sadece “*Diğer Vakıf Kısmı*”ndaki tefsire dair 37 yazma eser tanıtılacaktır. “*Necip Paşa Kısmı*”ndaki tefsire dair 67 yazma eser ise “*Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler I-II (Necip Paşa Kısmı)*” adlı iki makalemizde tanıtılmıştır⁷.

Eserlerin tanıtımında, imkân dâhilinde sayfa sayısı ve düzenleri, satır sayıları, kullanılan mürekkep renkleri vb. teknik bilgileri geniş şekilde vermeye çalıştık. Önce sıra numarası, sonra sırasıyla demirbaş kayıt numarası, alfabetik olmak üzere eser adı, müellifin ismi, müellifin doğum ve ölüm tarihleri, varsa eserin müstensihî ve istinsah tarihi, dili, yazım hattı, satır ve varak adedi bilgilerini sıraladık. Eserlerin tam adı, ilgili müellife ait olup olmadığı, müelliflerin doğum ve ölüm tarihi hususlarında başka kaynaklara da müracaat etmek suretiyle bilgileri en doğru şekilde vermeye çalıştık. Kütüphaneden faydalanmak isteyenlere kolaylık olması bakımından tespitini yaptığımız tefsire dair eserlerin bazısı hakkında diğerlerine nazaran daha geniş bilgi vermeye gayret ettik. Başlı müzehhep eserleri, iç sayfalardan bir fotoğraf ve kalın punto ile verdik. Eserlerle ilgili bilgileri en doğru şekilde vermek için internet ortamında online kütüphane kayıtlarından, özellikle de Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Türkiye yazmaları üzerine hazırladığı web sayfası⁸ ile İSAM Kütüphanesi⁹ kayıtlarından, DİA'nın ilgili maddelerinde yer alan bilgilerden ve diğer kaynaklardan istifade ettik. Ayrıca hem yazmaları mümkün mertebe tanıtılabilmek, hem de bunlar üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bir nebze yardımcı olabilmek için yazmaların tespit edebildiğimiz bilgilerini, matbularını, çevirilerini, üzerlerine yapılmış olan çalışmaları ve gerektiğinde müellifle ilgili bilgileri de ekledik.

Tire Necip Paşa Kütüphanesi “*Diğer Vakıf Kısmı*”ndaki

Tefsire Dair Yazma Eserler

1. DV/022 demirbaş numarada kayıtlı; *Cilâu'l-Ezhân ve Celâu'l-Ehzân*¹⁰ (*Tefsîru'l-Gâzir*) (8. Cilt), Ebu'l-Mehâsin Hüseyin b. Hasan el-Cürçânî (ö. 640/1242). 1051/1641 tarihinde Farsça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 17 satırlı

⁷ Bk. Türk, Nurdoğan, “Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler I-II (Necip Paşa Kısmı)”, *Gümüşhane İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 2014, sayı: 5, s. 155-172; 173-190.

⁸ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazmaları, www.yazmalar.gov.tr (online kaynak).

⁹ İsam Kütüphanesi, <http://ktp.isam.org.tr/> (online kaynak).

¹⁰ Ebu'l-Mehâsin Hüseyin b. Hasan el-Cürçânî, *Ravhu'l-Cinân* tefsirini özetleyerek *Tefsîru'l-Gâzir* olarak meşhur olan *Cilâu'l-Ezhân ve Celâu'l-Ehzân* adlı tefsirini meydana getirmiştir. Habibov, Aslan, “İlk Dönem Şii Tefsir Anlayışı”, doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 30.

276 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. A'râf sûresi ile başlar, İsrâ sûresi ile biter. Açık kahverenk cildi hafif yıpranmıştır. Şirazesi ve miklebi sağlamdır. İnce âherli kağıt üzerine yazılmıştır. Kağıdı ince olduğu için bazı sayfalarda yer yer delikler görülmektedir.

2. DV/024 demirbaş numarada kayıtlı; *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*¹¹(1. Cilt), Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer eş-Şâfii eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 31 satırlı 233 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Fâtiha sûresi ile başlar, Kehf sûresi ile biter. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Kiraz renk cildi, şirazesi ve miklebi sağlamdır. Bazı sayfaları tamir görmüştür. Bazı sayfaların uçlarında yıpranma ve kopma, renkte solma ve değişim görülmektedir.

3. DV/482 demirbaş numarada kayıtlı; *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (1. Cilt), Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer eş-Şâfii eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286). 1067/1656 tarihinde Muhammed Saîd b. Mevlâ Abdülkerîm b. Mevlâ Mustafâ tarafından Tire'de Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 21 satırlı 226 varaktır. Fâtiha sûresi ile başlar, Kehf sûresi ile biter. Cildi, şirazesi ve miklebi sağlamdır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Bazı sayfaların uçlarında renk değişimi görülmektedir.

4. DV/799 demirbaş numarada kayıtlı; *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (1. Cilt), Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer eş-Şâfii eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 29 satırlı 302 varaktır. Sayfaları kırmızı cetvellidir.

5. DV/494 demirbaş numarada kayıtlı; *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (2. Cilt), Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer eş-Şâfii eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286). 1077/1666 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 21 satırlı 381 varaktır. Ebû Yûsuf b. Huseyn tarafından vakfedilmiştir. İsrâ sûresi ile başlar, Mutaffifîn sûresi ile biter. Kırmızı renk cildi harap durumdadır.

6. DV/1432 demirbaş numarada kayıtlı; *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (2. Cilt), Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer eş-Şâfii eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 23 satırlı 708 varaktır. Cildi son derece harap durumdadır. Bazı sayfaları tamir görmüştür. Mevcut ilk sayfa itibariyle Nahl sûresi ile başlar, Nâs sûresi ile biter. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Sûre başlıkları kırmızı renkte yazılmıştır.

¹¹ Şadi Eren tarafından 2010 yılında (Selsebil Yayınları, 4 cilt) ve Abdülvehhab Öztürk tarafından 2011 yılında (Kahraman Yayınları, 5 cilt) Türkçeye çevrilmiştir. Kahire, Beyrut, Dimeşk gibi birçok yerde nesredilmiştir. Üzerine 250'den fazla serh, hâsiye ve ta'lik yazılmıştır. Osmanlı medreselerinde asırlarca ders kitabı olarak okutulmuştur. Eserin İstanbul Sülevmaniye, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Milli, Trabzon İl Halk, Amasva Beyazıt İl Halk, Ankara Milli, Konya Yusuf Ağa, Çankırı İl Halk, Kayseri Rasit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi ve diğer birçok kütüphanelerde yazma nüshası mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (12 Ocak 2014'te girildi).

7. DV/025 demirbaş numarada kayıtlı; *Es'iletü'l-Kur'âni'l-Mecîd ve Ecvibetühâ*¹², Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî¹³ (ö. 666/1268). 1150/1737 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 22 satırlı 88 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Açık kahverenk cildi, miklebi ve şirazesi sağlamdır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. Âherli ince kağıt üzerine yazılmıştır.

8. DV/026 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye ale'l-Beydâvî*¹⁴, Muhammed b. Feramurz b. Ali el-Hanefî Molla Hüsrev¹⁵ (ö. 885/1480). 937/1530 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 27 satırlı 147 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Eserin son sayfasından anlaşıldığı üzere Bakara sûresinin 144. âyetine kadar tefsir yapılmış ve tamamlanamamıştır. Kiraz renk deri cildi, şirazesi ve miklebi sağlamdır. Sayfa kenarlarında kısa notlar vardır. Sayfa uçlarında renk değişimi görülmektedir.

DV/478 İç Sayfa

9. DV/478 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiyetü Şeyhzâde*¹⁶ (3. Cilt), Muhyiddîn

¹² Nüzül sebebi, hükümler, dil vb. sebeplerle anlaşılmasında güçlükler bulunan Kur'ân'da mevcut 1200'den fazla meselenin soru-cevap şeklinde ele alındığı bir eserdir. Konuların süre sırasına göre düzenlendiği eserde genellikle dil ve belâgat konuları şiir kanıtlarıyla açıklanmıştır. İlk defa Ukberî'nin *et-Tibyân fi İ'râbi'l-Kur'ân*'i ile birlikte *Unmüzeccun Celîl fi Es'ile ve Ecvibe min Ğarâibi Âyi't-Tenzil* adıyla basılan eser (Kahire 1303), *Mesâilü'r-Râzî ve Ecvibetühâ min Ğarâibi Âyi't-Tenzil* (nşr. İbrâhim Atve İvaz, Kahire 1381/1961, 1406/1985), *Es'iletü'l-Kur'âni'l-Mecîd ve Ecvibetühâ* (nşr. Muhammed Ali el-Ensârî, Kum 1390, 393 sayfa), *Tefsîru'r-Râzî* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1411/1990), *Ğarâibü Âyi't-Tenzil* (nşr. Abdurrahman b. İbrâhim el-Matrûdî, Riyad 1412/1991) gibi isimlerle de basılmıştır. Elmalı, Hüseyin, "Râzî, Muhammed b. Ebû Bekr", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 34, s. 488.

¹³ Arap dili ve edebiyatı âlimi ve müfessir olan er-Râzî, Türk asıllı olup Rey'de doğdu. Mısır ve Şam'da bulundu. Ömrünün sonlarında Konya'da bulundu. Elmalı, Hüseyin, "Râzî, Muhammed b. Ebû Bekr", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 34, s. 487.

¹⁴ Osmanlıların kuruluş ve gelişme döneminde yazılan tefsirlerdendir. "*Hâşiye alâ Envârî't-Tenzil li'l Beydâvî*", "*Hâşiye ala'l-Beydâvî*", "*Hâşiye Molla Hüsrev ala'l-Beydâvî*" ve "*Hâşiye ala'l-Kâdî Beydâvî*" adını taşıyan diğer yazmalarının bulunduğu Kütüphaneler şunlardır: Beyazıt (Merzifonlu K.M., 77; Beyazıt, 752, 630; Veliyüddin Efendi, 411-413;); Süleymaniye (Amcazade Hüseyin, 62; Süleymaniye, 176; Yeni Cami, 130-131; Yeni Medrese, 1765; Şehit Ali Paşa, 239; Laleli, 272; Ayasofya, 308; Veliyüddin Efendi, 413; Atif Efendi, 340; Nuruosmaniye, 146; Kılıç Ali Paşa, 150); Ragıp Paşa (138, 139); Ankara Milli (480, A 3143; Damad, 60); Kütahya Vahid İl Halk (24); Atif Efendi (340-344); Nuruosmaniye (72, 146, 487); Millet (Feyzullah Efendi, 114-115); Konya Bölge (3391, 4056); Edirne Selimiye (282); Kayseri Raşit Efendi (Raşit Efendi, 41); Amasya İl Halk (03); Halil Hamit (1673); Adana İl Halk (71, 671, 628); Diyarbakır İl Halk (1992); Burdur İl Halk (12-04) ve Tire Necip Paşa (NP/068). Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (13 Ocak 2014'te girildi).

¹⁵ Osmanlı'da üçüncü Şeyhu'l-İslâm'dır. Hanefî fıkıh âlimidir. Kabri Bursa Emir Sultan'dadır. Koca, Ferhat, "Molla Hüsrev", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 30, s. 252-253.

¹⁶ Beydâvî haşiyeleri içinde en çok tutulandır. Değişik kütüphanelerde farklı isimlerle 250'den fazla yazmasının bulunması da bunu açıkça göstermektedir. Kolayca anlaşılacak basit bir üsluba, asıl metnin anlaşılmasını sağlayan akıcı bilgilere sahip oluşu bu konuda etkili olmalıdır. 1847 yılında Kahire'de 3 cilt, 1866 yılında İstanbul'da Matbaatü'l-Ma'mureti's-

Muhammed b. Mustafâ el-Kocevî Şeyhzâde (ö. 951/1544). 1055/1645 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 28 satırlı 501 varaktır. Şeyhzâde Hacı Recep Vâiz tarafından vakfedilmiştir. A'râf sûresi ile başlar, Şuarâ sûresi 91. âyet ile biter. Başlı müzehheptir. Serlevha tezhibi sade ve işçiliği düzgündür. Sayfaları altın sarısı cetvellidir. Cildinde hafif yıpranma vardır. Şirazesi ve miklebi sağlamdır. Âherli ince kağıt üzerine yazılmıştır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

10. DV/503 demirbaş numarada kayıtlı; *I'râbü'l-Kur'âni'l-Azîz*¹⁷, Muhammed Ebu'l-Bekâ Abdullâh b. Huseyn b. Abdullâh el-Ukberî¹⁸ (ö. 616/1219). 759/1358 tarihinde Ömer b. Halîl b. Ömer b. Abdurrahmân tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 23 satırlı 301 varaktır. Kur'ân sûrelerinin tümü i'râb edilmiştir. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Cildi son derece harap durumdadır. Bazı sayfaların uçlarında yıpranma ve kopma, renkte solma ve değişim görülmektedir. Bazı sayfalarda lekeler vardır.

11. DV/1462 demirbaş numarada kayıtlı; *İsâmuddîn ale'l-Beydâvî*, İsâmuddîn (t.y.). Arapça rik'a hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 19 satırlı 120 varaktır. Sayfaları cetvelsizdir.

12. DV/021 demirbaş numarada kayıtlı; *Keşfü'l-Esrâr ve Uddetü'l-Ebrâr*¹⁹, Ebu'l-Fadl Reşidüddîn Ahmed b. Ebî Sa'îd (Sa'd) b. Ahmed b.

Sultaniye tarafından, 1888 yılında İstanbul'da 4 cilt, 1977 yılında Hüseyin Hilmi b. Said İstanbulî'nin tahkiki ile Matbaa-i Osmaniye tarafından 4 cilt, Beyrut'ta (t.y.) Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî tarafından 4 cilt, 1999 yılında Muhammed Abdülkadir Şahin'in tashih ve tahkiki ile Beyrut'ta Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye tarafından 8 cilt, Diyarbakır'da el-Mektebetü's-İslâmiyye (1282'nin ofseti) ve 1988 yılında İstanbul'da Hakikat Kitabevi tarafından 4 cilt olarak neşredilmiştir. Eserin "*Hâşiye alâ Envâri't-Tenzil ve Esrâri't-Te'vîl*" ve "*Hâşiyetü Tefsîri'l-Beydâvî*" adlarıyla Atıf Efendi (Atıf Efendi Eki, 279, 1303, 1306-1308), "*Hâşiye alâ Envâri't-Tenzil*" adıyla İstanbul Millet (El Emiri Arabi, 144), "*Hâşiye alâ'l-Beydâvî li-Şeyhzâde*" adıyla Topkapı Sarayı Müzesi (Ahmed III, 213), "*Hâşiye alâ'l-Beydâvî*" adıyla Konya İl Halk (88), "*Hâşiye alâ Envâri't-Tenzil ve Esrâri't-Te'vîl*" adıyla Ankara Milli (2910), "*Hâşiye alâ Envâri't-Tenzil ve Esrâri't-Te'vîl*" adıyla Burdur İl Halk (1227, 68/12), "*Hâşiye alâ Envâri't-Tenzil*" adıyla Çankırı İl Halk (46) Kütüphanesi'nde, "*Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdi el-Beydâvî*" adıyla Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nin Necip Paşa Kısmı'nda (NP/001-002, 004) ve birçok kütüphanede yazma nüshası mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (14 Ocak 2014'te girildi).

¹⁷ Eser Beyrut'ta Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye tarafından 2 cilt ve "*I'râbü'l-Kur'ân li Ebi'l-Bekâ*" adıyla 1987 yılında İstanbul'da (*el-Cemel ale'l-Celâleyn* ile beraber) neşredilmiştir. Eserin "*I'râbü'l-Kur'ân*" adı ile Süleymaniye (Yeni Cami, 16-17), Ragıp Paşa (numarasız) ve Diyarbakır İl Halk (2032) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur.

¹⁸ Bağdat'ta doğmuş ve orada vefat etmiştir. Kabri Bağdat'ta 'Bâbu'l-Harb' mevkiinde İmam Ahmed b. Hanbel olarak bilinen mezarlıktadır. Bolelli, Nusrettin, "el-Ukberî'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1986, sayı: 4, s. 403.

¹⁹ Yazmanın ilk sayfasında tefsirin Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer et-Taftazânî (ö. 793/1390)'ye ait olduğuna dair bilgi bulunmaktadır. H. Murat Kumbasar da "Taftazânî (722-792/1322-1390)'nin Eserleri" adlı makalesinde eserin Taftazânî'ye ait olduğunu zikretmektedir. Kumbasar, H. Murat, "Taftazânî (722-792/1322-1390)'nin Eserleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2006, sayı: 25, s. 161. Abdulvahap Yıldız ise tefsirin gerçekte Meybudî'ye ait olduğunu ortaya koymaktadır. Meybudî'nin, *Keşfü'l-Esrâr ve Uddetü'l-Ebrâr* adlı on ciltlik Farsça tefsiri bilhassa tasavvufî kültür açısından büyük bir hazinedir. Bu eser en eski Farsça irfanî bir tefsir olmakla beraber hicri altıncı asır Farsçası açısından da önemli bir değere haizdir. Bu eserin tasavvufî yönü incelenmemiştir. Bazı kaynaklar eseri sehven Sa'düddin Mes'ud b. Ömer et-Taftazânî'ye, bazı kaynaklar da Hâce

Mihryezid el-Meybudî²⁰ (ö. 570/1174). 1059/1649 tarihinde Farsça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 18 satırlı 321 varaktır. Başu noksan olduğu için kaçıncı cilt olduğu tespit edilememiştir. Mevcut ilk sayfa itibariyle Yûsuf sûresinden başlar, Meryem sûresinde biter. Cildi çok yıpranmış ve harap durumdadır. Ancak sayfaları dağınık değildir. İnce âherli kağıt üzerine yazılmıştır. Sayfaları tamir görmüştür. Birçok sayfada silinme görölmektedir.

13. DV/479 demirbaş numarada kayıtlı; *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*²¹ (6. Cilt), Cârullah Muhammed b. Abdillâh ez-Zemahşerî (ö. 538/1143). Arapça nesih hatla istinsah

Abdullah Ensârî Herevî'ye mal etmiştir. *Keşfü'l-Esrâr*'da, her âyetin tefsirinde, Ensârî'nin izlerine rastlanılmaktadır. Ensârî'nin tefsiri günümüze kadar ulaşmamakla birlikte, veciz ve küçük bir eser olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Ebû'l-Fadl Raşidu'd-dîn el-Meybudî bu eseri genişleterek telif etmiştir. Meybudî, tefsirinin önsözünde Hâce Abdullah Ensârî'nin tefsirini okuduğunu ve onu çok kısa ve veciz bulduğunu bu sebeple onu şerh ve genişletmeye karar verdiğini belirtir. Bu konuda kendisi şunu kaydetmektedir; “Zamanın eşsiz bilgini Şeyhu'l-İslâm Ebû İsmail Abdullah İbn Muhammed ibn Ali el-Ensârî Herevî (396-481/1006-1089)'nin Kur'ân tefsirini okudum onu lafzen ve manen son derece veciz buldum. Ancak gayet öz ve kısa söylemiş. Kemale ulaşmak isteyen öğrencinin gayesine deva, ibret alacak düşünürün kalbine şifa vermeyecek kadar kısadır. Arzu ettim ki o eserde söz kanadını açayım; onu genişletmek için lisan dizginini salayım; tefsir hakikatlerini ve va'z inceliklerini toplayayım ve bu ilimle uğraşan kişinin işini kolaylaştırayım. Buna karar verdim ve bu işe 520/1126 senesinde başladım. Kitaba da '*Keşfü'l-Esrâr* ve '*Uddetü'l-Ebrâr*' adını koydum. *Keşfü'l-Esrâr*'da ayetler üç bölüm halinde tefsir edilir. Birinci bölümde âyetlerin meâlî verilir, ikinci bölümde kıraat ihtilaflarına, âyetlerin nüzül sebeplerine ve fikhî hükümlere temas edilir, âyetler; hadisler, sahabeler ve müfessirlerin sözleriyle ayrıca ehl-i sünnet müfessirlerinin metoduna bağlı kalınarak tefsir edilir. Üçüncü bölümde âyetler tasavvufî açıdan tevil edilmiş, Meybudî bu bölümü sufilerin menkıbeleri, hikmetli sözler ve tasavvufî şiirlerle süslemiştir. Meybudî tefsirinde, klasik tasavvufî kaynaklardan istifade ettiği gibi, *Keşfü'l-Esrâr* dinî, edebî özellikle tasavvufî eserlere kaynak olmuştur. Geniş bilgi için bk. Yıldız, Abdulvahap, “Meybudî'nin *Keşfü'l-Esrâr* ve '*Uddetü'l-Ebrâr* Adlı Tefsiri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul 2006, sayı: 17, s. 73-102; Yıldız, Abdulvahap, “Meybudî (ö. 570/1174)'nin Havatı, Şahsiyeti ve Eserleri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul 2002, c. 3, sayı: 8, s. 63-77. Abdulvahap Yıldız tarafından “Meybudî ve *Keşfü'l-Esrâr* adlı tefsirinde tasavvufî kültür” (Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2000) adlı doktora çalışması yapılmıştır. Eserin Meybudî adına kayıtlı Süleymaniye (Esad Efendi, 145-146), Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü (27) ve Kastamonu İl Halk (3639) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur.

²⁰ Farsça, Arapça kaynaklarda şimdiye kadar yapılan araştırmalarda hayatı hakkında fazla bir bilgiye rastlanılmamıştır. Müfessirin vefatından sonra kaleme alınmış tabakât kitaplarında da ya çok az bilgi bulunmakta veya hiç bilgi bulunmamaktadır. Tefsirinde, *Fusûl* adlı risalesinde de hayatı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Yalnız müellif, tefsirini 520/1126 senesinde yazmaya başladığını *Keşfü'l-Esrâr*'da kaydetmektedir. Buradan anlaşıldığına göre, müfessirin hicri beşinci asrın sonlarından altıncı asrın ortalarına kadar yaşadığı söylenebilir. Doğum tarihi, nerede vefat ettiği ve şu anda nerede medfûn olduğu bilinmemektedir. İrec Efsâr tarafından Meybudî'da bulunan mezar taşından Meybudî'nin 570/1174 tarihinde vefat ettiği tespit edilmistir. Yıldız, “Meybudî'nin *Keşfü'l-Esrâr* ve '*Uddetü'l-Ebrâr* Adlı Tefsiri”, s. 73-74; Yıldız, “Meybudî (ö. 570/1174)'nin Havatı, Şahsiyeti ve Eserleri”, s. 64.

²¹ Tefsir, Osmanlı medreselerinde yüzyıllar boyu vazgeçilmez dersler arasına girmiş, medrese nizamnâme ve kanunnâmelerinde bu tefsirin okutulması gerektiği vurgulanmıştır. Bursa'da bulunan Manastır Medresesi müderrislerinden Kızıl Katır unvanlı Muslihuddîn Mustafa'nın bir kaç tefsir kitabı yanında *el-Keşşâf*'ı da ezberlemiş olması ve üzerine yazılan onlarca hâşiyeye bu esere verilen değeri gösteren bir işarettir. Abay, Mustafa, “Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsirle İlgili Eserler Bibliyografyası”, *DİVÂN İlmî Araştırmalar Dergisi*, İstanbul 1991, sayı: 6 (s. 249-303), s. 251. Zemahşerî ve “*el-Keşşâf*” tefsiri hakkında geniş bilgi için bk. Cerrahoğlu, İsmail, “Zemahşerî ve Tefsiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1984, c. 26, sayı: 1, s. 59-96. *el-Keşşâf* üzerine birçok şerh, hâşiyeye ve ta'lik yazılmış ve defalarca neşredilmiştir. Bildiğimiz kadarıyla tefsir Türkçe'ye henüz tercüme edilmemiştir. Eserin Türkiye'de birçok kütüphanede 400'den fazla yazma nüshası bulunmaktadır. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (16 Ocak 2014'te girildi).

edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 23 satırlı 172 varaktır. Cildi harap durumdadır. 15 sûrenin tefsirini içermektedir. Sebe' sûresi ile başlar, Hucurât sûresi ile biter.

DV/012 İç Sayfa

14. DV/012 demirbaş numarada kayıtlı; *Meâlimu't-Tenzîl*²², Muhyissünne el-Huseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ el-Beğavî (ö. 516/1122). 1147/1734 tarihinde başlanarak ve 1156/1743 tarihinde tamamlanarak Süleymân b. Ebî Bekr tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 35 satırlı 466 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Başu müzehheptir. Serlevha tezhibi sade ve iççiliği düzgündür. Sayfaları siyah cetvellidir. Kiraz renk deri cildi hafif yıpranmış ve sonradan tamir görmüştür. Şirazesi ve miklebi sağlamdır. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. Âherli ince kağıt üzerine yazılmıştır. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

15. DV/1461 demirbaş numarada kayıtlı; *Mecmua*, Mustafâ b. Ahmed (t.y.). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. Karton kapaklıdır. Sayfa ebadı 205x160 (145x65)'dir. Bazı tefsirlerden alınan kısa

²² Rivâyet ağırlıklı bir tefsir olan Begavî Tefsiri, sonraki tefsirlere, özellikle de Hâzin'in

tefsîrine kaynaklık yapmış önemli bir kitaptır. Merhum Ali Turgut "... Bigalı Kadri Mehmed Efendi (ö. 1042/1632) tarafından tercüme edilerek IV. Murad'a hediye edilmiştir." diyerek Begavî'nin bu tefsirinin Türkçe'ye tercüme edildiğini bildirmekle birlikte bunu bir kaynağa dayandırmamış ve başka bir ayrıntıya yer vermemiştir. Turgut, Ali, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 240. Hilmi Ziya Ülken de bu tefsirin İngiliz Kerim Efendi (ö. 1303/1886) diye şöhret yapan Amasya Akdağlı Kerim Efendi tarafından tercüme edildiğini söyler. Ancak tercümeyle ait herhangi bir bilgi veya nüshaya rastlanamamıştır. Birışık, Abdülhamit, "Osmanlıca Tefsir Tercümeleri ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin *Mevâhib-i Aliyye'si*", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, İSAM, İstanbul 2004, c. 17, sayı: 1, s. 57. Birçok kez neşredilen eserin bazı baskıları şunlardır: *Tefsîru'l-Beğavî*, (thk. ve thr. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Dâmiriyye, Süleyman Müslim el-Haraş), Dâru Tîbe, 2. Baskı, Riyad 1993-1997; *Tefsîru'l-Beğavî*, (thk.: Halid Abdurrahman el-Ak Mervan Suvar), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1987-1992; *Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1420/1999; *Meâlimu't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (Hâzin'le birlikte), Beyrut 1995; *Meâlimu't-Tenzîl*, Dâr-ı İbn-i Hazm, Beyrut 2002. Eserin Süleymaniye (125 nüsha), Erzurum İl Halk (15980), Kütahya Vahid Paşa (1622, 2848, 1037), Halil Hamit (1870, 2096), Samsun Gazi (1046), İskilip Halk (1025) ve Ankara Millet (6300) Kütüphanesi'nde yazma nüshaları mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (18 Ocak 2014'te girildi).

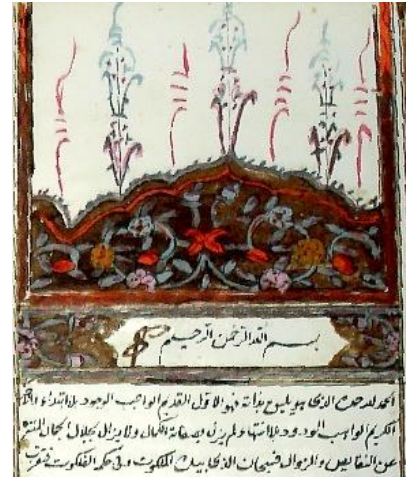
metinlerden oluşan risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana getirilmiş küçük çaplı bir mecmuadır. Son kısmında lisan ve kalb ile yapılan zikir hakkında ayrı bir risale bulunmaktadır.

16. DV/450 demirbaş numarada kayıtlı; *Mecmua (6 adet)*. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 216 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Eserdeki 6 risâle şunlardır: *Sûretü Nebe' Tefsîri, Mecâmiu'l-Hakâyık, Tehzîbü Kısmi Sâni, Hizbu'l-A'zam, Tefsîru'l-Kavânin (Muhammed Saçaklızâde), Şerhu Hâdimî*. Kiraz renk deri cild solmuş ve harap durumdadır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. Sayfaları sağlamdır. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Bazı sayfalarda hat eğridir.

17. DV/1129 demirbaş numarada kayıtlı; *Menâfiu'l-Kur'an*, Şeyh Temîmî (t.y.). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 13 satırlı 119 varaktır. Cildi yıpranmış ve son derece harap durumdadır. Bazı sayfaların uçlarında kopmalar görülmektedir.

18. DV/731 demirbaş numarada kayıtlı; *el-Mevhibetü'l-İlâhiyye ve'l-'Atıyyetü's-Sübhâniyye*²³, Yusuf el-Mantıkî b. Osman el-İskilibî el-İslambolî²⁴ (ö. 1199/1785). 1216/1801 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 23 satırlı 490 varaktır. Başu müzehheptir. Kur'an-ı Kerîm'in Zilzâl sûresinden Nâs sûresine kadar olan on altı kısa sûre genişçe tefsir edilmiştir. Cildi sağlamdır. Sayfaları kırmızı cetvellidir.

19. DV/473 demirbaş numarada kayıtlı; *Mine'l-Keşşâf (2. Cilt)*. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 17 satırlı 520 varaktır. Abdülhalîm Muhammed b.

DV/731 İç Sayfa

²³ Müellifin en hacimli eseri olup, pek çok rivâyetin yanı sıra yer yer dil, mantık, kelâm ve tasavvufu ilgili tartışmaları da ihtiva eder. Eserin Kur'an'ın Zilzâl ile başlayıp Nâs ile sona eren son on altı sûresini ele alan bir tefsir olması itibariyle tam bir tefsir değildir. Geniş bilgi için bk. Kahveci, İhsan, "el-Mevhibetü'l-İlâhiyye ve'l-'Atıyyetü's-Sübhâniyye" Adlı Eseri Çerçevesinde İskilipli Yûsuf Efendi'nin Tefsir Anlayışı. *Sakarva Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sakarva 2006, sayı: 13. s. 1-23. Eserin Rağıp Pasa Kütüphanesi'nde 198 numarada kayıtlı (Arapça nesih hatla yazılı, 637 varak ve 23 satırlı) yazma nüshası mevcuttur. Erul, Bünyamin, "İskilibî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 22, s. 582.

²⁴ Adı Yûsuf, babasının adı Osman olup, doğduğu yere nisbetle İskilibî nisbesini almıştır. Halîmî nisbesiyle de anılan Yûsuf Efendi'nin hem kendi eserlerinde hem de onun hayatını konu edinen diğer kaynaklarda doğum yeri olarak İskilip belirtilmesine rağmen, doğum tarihi hakkında her hangi bir bilgi verilmemiştir. İskilip'te doğan Yûsuf Efendi daha sonra İstanbul'a yerleşmiş, orada büyümüş ve yetişmiştir. Süleymaniye ve Fatih camilerinde vâiz ve dersiâm olarak görev yapmıştır. İstanbul'da vefat etmiştir. Topkapı'da medfundur. Kahveci, "el-Mevhibetü'l-İlâhiyye ve'l-'Atıyyetü's-Sübhâniyye" Adlı Eseri Çerçevesinde İskilipli Yûsuf Efendi'nin Tefsir Anlayışı, s. 2; Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 5, s. 1690; Erul, Bünyamin, "İlmiyye Sınıfına Mensup Bazı İskilipli Alimler ve Eserleri", *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler*, haz. Mevlüt Uyanık, Diyanet Vakfı Yayınları - 264, Ankara 1998, s. 344; "İskilibî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 22, s. 582.

Muslihuddîn tarafından vakfedilmiştir. A'râf sûresi ile başlar, Kehf sûresi ile biter. Kiraz renk deri cildi harap durumdadır. Bazı sayfaları tamir görmüştür. Bazı sayfaların uçlarında yıpranma görülmektedir. Sayfa kenarlarında yer yer görülen açıklamalar Yûsuf b. Hasen b. Mahmûd (Halvânî Tebrîzî)'ya aittir.

20. DV/492 demirbaş numarada kayıtlı; *el-Muktadab mine't-Temyîz limâ fi'l-Keşşâf mine'l-İ'tizâl fi'l-Kitâbi'l-Azîz*²⁵, Ebû Ali Ömer b. Muhammed b. Kamd b. Halîl es-Sekûnî el-Mağribî el-Mâlikî²⁶ (ö. 717/1317). 997/1588 tarihinde Abdülkâdir tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 21 satırlı 172 varaktır. Kiraz renk deri cildi, şirazesı ve miklebi sağlamdır.

DV/488 İç Sayfa

21. DV/488 demirbaş numarada kayıtlı; *Nezîlü't-Tenzîl*²⁷ (1. Cilt), Muhammed b. Bedreddîn Abdurrahmân el-Akhisârî el-Saruhânî el-Münşî²⁸ (ö. 1001/1592). 998/1589 tarihinde

²⁵ Keşşâf tefsirinde Mu'tezile mezhebinin görüşlerine uygun te'villerin ayıklanması çalışmasıdır. 1426/2005 yılında Beyrut'ta (thk.: Yusuf Ahmed) Dâru'l-Kütübü'l-İlmivve tarafından 3 cilt olarak nesredilmiştir. Bazı kütüphanelerin kayıtlarında “*el-Muktadab min Kitâbi't-Temyîz*”, “*Kitâbü't-Temyîz ale'l-Kessâf*”, “*Muktadabü't-Temyîz fi İ'tizâlü'z-Zemahşerî min Kitâbü'l-Azîz*”, “*el-Muktadab mine't-Temyîz*”, “*Muktadab limâ fi'l-Keşşâf*”, “*Muktedabü't-Temyîz limâ Evdaahü'z-Zemahşerî mine'l-İ'tizâlât*” ve “*et-Temyîz lima Evdaahü'z-Zemahşerî mine'l-İ'tizâl*” adlarıyla geçmektedir. Eserin Süleymaniye (Amcazade Hüseyin, 79; Carullah, 235; Kadızade Mehmed, 68; Kılıç Ali Paşa, 178; Laleli, 351), Nuruosmaniye (475), Hacı Selim Ağa (Hacı Selim Ağa, 106; Hüdei Efendi, 872) ve Edirne Selimiye (278) Kütüphanesi'nde yazma nüshaları mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (22 Ocak 2014'te girildi).

²⁶ Geniş bilgi için bk. Akçay, Mustafa, Türker, Ömer, “Sekûnî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 36, s. 336.

²⁷ Eser bazı kütüphanelerin kayıtlarında “*Tenzîlü't-Tenzîl*” (örneğin Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 140 gibi) ve “*Tefsîrü'l-Münşî*” (örneğin Bursa İnebey Kütüphanesi, Haraççıoğlu, 154) adlarıyla geçmektedir. Tefsirde âyetler genellikle diğer ilgili âyetler ve hadisler ışığında izah edilmiştir. Fikhî meseleler Hanefî mezhebine, itikâdî konular Ehl-i Sünnet kelâmına göre ele alınmış, dolayısıyla Mu'tezile, Cebriyye gibi fırkalara ait görüşler çürütülmeye çalışılmıştır. Kıssalarla ilgili âyetlerin tefsirinde İsrâiliyyattan faydalanılan eserde fazla olmamakla birlikte işârî yorumlara da yer verilmiştir. Öztürk, Mustafa, *Osmanlı Tefsir Kültürüne Panoramik Bir Bakış*, Osmanlı Kültüründe Kur'ân Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-I, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul 2011, sayı: 3, s. 134; Yerinde, Adem, “Münşî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 32, s. 22. Eserin Süleymaniye (Aşir Efendi, 390; Ayasofya, 282; Hamidiye, 117; Laleli, 140; Mihrişah Sultan, 19), Nuruosmaniye (147), Ragıp Paşa (232), Hacı Selim Ağa (Hacı Selim Ağa, 1001), Köprülü (Fazıl Ahmet Paşa, 144), Topkapı (Emanet Hazinesi, 566), Kayseri Raşit Efendi (Raşit Efendi, 35) ve Bursa İnebey (Haraççıoğlu, 154) Kütüphanesi'nde yazma nüshaları mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (23 Ocak 2014'te girildi).

²⁸ el-Münşî, 16. yüzyılın meşhur müelliflerindedir. Asıl adı Muhyiddîn Mehmed'dir. Bazı kaynaklarda ismi “Bedrüddîn” olarak geçer. Manisa'nın Akhisar kasabasında doğmuş, devrinin önemli hocalarından (Ebu'l-Leys Alîsî ve Cafer Efendi) ders alma yoluyla iyi bir tahsil görmüştür. Bir müddet Mısır'da kadılık yapmış, burada bulunduğu sırada telif ettiği tefsirini Sultan III. Murad'a takdim etmiştir. Bu sayede Şeyhü'l-Harem-i Nebevî hizmetiyle mükâfatlandırılmıştır. Medine'de bulunduğu sürece te'lifât işleriyle uğraşmaya devam eden el-Münşî, 1592'de vefat ederek aynı yerdeki Bakî mezarlığına defnedilmiştir. Dinî ilimlerde ve edebiyat sahasında oldukça mütebahhir olan el-Münşî, Nakşibendî tarikatına müntesiptir. *Tenzîlü't-Tenzîl* adlı tefsiriyle 16. yüzyılın meşhur müfessirleri arasında yer alır. Yılmaz, Ozan, “Cinas Usulüne Dayalı Farsça-Türkçe Bir Lügat *Ravzatü'l-Cinâs*”, *Dil ve Edebiyat*

müellifi tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 27 satırlı 195 varaktır. Başu müzehheptir. Serlevha tezhibi sade ve işçiliği düzgün olup, motifte lacivert renk tonu ağırlıklu olarak kullanılmıştır. Sayfaları altın sarısı cetvellidir. Cildi harap durumdadır. Bazı sayfalarda yıpranma, kopma, delik, leke ve renk değişimi görölmektedir.

22. DV/029 demirbaş numarada kayıtlı; *Süretü Nebe' Tefsiri*. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 31 satırlı 92 varaktır. Ciltsizdir. Sert karton kapağı sağlamdır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır.

23. DV/306 demirbaş numarada kayıtlı; *Süretü Yüsuf*. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 9 satırlı 78 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Cildi hafif yıpranmıştır. şirazesi ve miklebi sağlamdır. Sayfa kenarlarında sayfanın tamamını dolduran açıklamalar vardır.

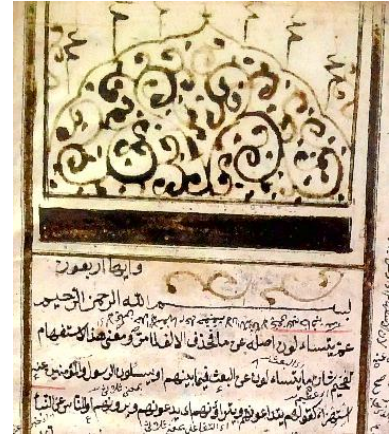
24. DV/352 demirbaş numarada kayıtlı; *şerhu ve Havâssu Besmele-i*

DV/352 İç Sayfa

şerif, es-Sahâf Seyyid Mustafâ Trabluslu (t.y.). 1156/1743 tarihinde müellifi tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 23 satırlı 225 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Eserde, "Besmele"nin özellikleri ve ilgili açıklamalar bulunmaktadır. Cildi harap durumdadır. Başu müzehheptir. Serlevha tezhibi gösterişli ve işçiliği düzgün olup, motifte pembe ve kırmızı renk tonları ağırlıklu olarak kullanılmıştır.

Sayfaları altın sarısı cetvellidir. Âherli ince kağıt üzerine yazılmıştır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. Sanatsal özelliği ve değeridir.

DV/1444 İç Sayfa

25. DV/1444 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsiru Amme (Nebe')*. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 17 satırlı 52 varaktır. Sert karton kapağı yıpranmış durumdadır. Başu müzehheptir. Serlevha tezhibi sade ve işçiliği düzgün olup, motifte siyah renk tonu ağırlıklu olarak kullanılmıştır. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Bazı sayfaları tamir görmüştür. Bazı sayfaların uçlarında yıpranma ve kopma görölmektedir.

Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2010, sayı: 2, s. 161-162; Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, haz.: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yaynevi, İstanbul t.y., c. 1, s. 392; "Münşi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 32, s. 22-23.

26. DV/491 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru Ebi'l-Leys*²⁹ (3. Cilt), Nasr b. Muhammed el-Hanefî Ebu'l-Leys es-Semerkindî (ö. 373/983). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 10 satırlı 158 varaktır. Mücâdele sûresi ile başlar, Nâs sûresi ile biter. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Cildi harap durumdadır ve dağılma noktasına gelmiştir. Bazı sayfaların uçlarında yıpranma ve kopma, renkte solma ve değişim görülmektedir.

27. DV/041 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru Gâzî İsmâuddîn*, İbn Sâdullâh Efendi

İsmâuddîn (t.y.). 1073/1662 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 24 satırlı 56 varaktır. Eserin tam adı "*Tefsîru Gâzî İsmâ'ale'l-Kâdî li Tefsîr-i Amme Cüz'r*"dir. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Başu müzehheptir. Cildi çok yıpranmış ve harap durumdadır. Beydâvî tefsirinin Amme cüz'ü tefsir edilmiştir. Serlevha tezhibi sade ve işçiliği düzgündür. Sayfaları kırmızı cetvellidir. Sayfaları sağlam ve kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. İnce âherli kağıt üzerine yazılmıştır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur.

DV/041 İç Sayfa

28. DV/490 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru Hanefî*³⁰, Ebû Saidî Hanefî Muhammed b. Alî (ö. 930/1523). 1126/1714 tarihinde Muhammed b. Ahmed Kerevî tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 21 satırlı 150 varaktır. Burûc sûresi ile başlar, Nâs sûresi ile biter. Cildi, şirazesı ve miklebi sağlamdır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır.

216

29. DV/474 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru'l-Kevâşî*³¹ (*et-Telhîs fi*

²⁹ Kaynaklarda *Tefsîru'l-Kur'an*, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm* ve *Tefsîru Ebi'l-Leys Semerkandî* adlarıyla geçmektedir. Zeynuddîn Kâsım b. Kutlubugâ (ö. 879/1474) tefsirin hadislerini tahrîr etmiştir. İbn Arabşâh diye bilinen Ahmed b. Muhammed (ö. 854/1450) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn an Esmâi'l-Kütübî ve'l-Funûn*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c. 1, s. 442. Ahmed-i Dâî ve Musa İznîkî tarafından da Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Çetin, Abdülbakî, "*Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsîri'nin Türkçe Tercümesi Üzerine*", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2007, sayı: 22, s. 53. Türkiye Kütüphanelerinde 100'den fazla yazma nüshası vardır. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (25 Ocak 2014'te girildi). Eser, 1892 yılında Kahire'de 3 cilt, 1993 ve 2006 yıllarında Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye tarafından Beyrut'ta neşredilmiştir. İstanbul'da Mehmet Karadeniz'in tercümesi ile Özgü Yayınları (2008) ve Sezgin Neşriyat (1995) tarafından 6 cilt olarak Türkçe yayımlanmıştır.

³⁰ Eserin Beyazıt (Velîyüddin Efendi, 146-147), Süleymaniye (Esad Efendi, 80; İzmir, 67; Kılıç Ali Paşa, 81; Reşid Efendi, 1433; Erzincan, 11), Topkapı (*et-Tefsîru'l-Hanefîyye*" adıyla (Medine Gel. Kit., 332), Bursa İnebey (164), Kastamonu İl Halk (2702) ve Millî (1455, 1230/2) Kütüphanesinde yazma nüshası mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (25 Ocak 2014'te girildi).

³¹ Orta hacimli dirâyet tefsiridir. Müellifin Kudüs, Mekke ve Medine'ye birer nüshasını gönderdiği *et-Telhîs*, Beytülmakdis'te ders kitabı olarak okutulmuştur. Celâleddîn el-Mahallî ve es-Süyûtî "*Tefsîrü'l-Celâleyn*"i hazırlarken bu eseri esas almışlardır. Tefsir, kıraat, vakıf (durak yerleri) ve nahivle ilgili bilgilerin vukufu ele alınması, muhtasar bir çalışma olması gibi özellikleriyle ilim çevrelerinde ilgi görmesine karşılık çok sayıda zayıf ve uydurma

Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîz), Muvaffakuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yûsuf el-Kevâşî (ö. 680/1281). 649/1251 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 23 satırlı 383 varaktır. Hattı son derece düzgündür. Cildi solmuş ve harap, şirazesi dağınık durumdadır. Tüm sûreler tefsir edilmiştir. Bazı sayfaları tamir görmüştür. Bazı sayfalarda yıpranma ve renk değişimi görülmektedir.

30. DV/023 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru'l-Mülk ve'n-Nebe'*. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. 1265/1848 tarihinde İstanbul'da Ahmed b. Hâfız Mustafâ tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 23 satırlı 128 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Siyah renk deri cildi yıpranmış, ancak iyi durumdadır. Şirazesi ve miklebi sağlamdır. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. İnce âherli kağıt üzerine yazılmıştır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur.

31. DV/040 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru Sûret-i Duhân*³², Muhyiddîn Muhammed b. İbrâhim b. Hasen el-Rûmî Niksârî³³ (ö. 901/1495).

rivâyetin değerlendirilmeden zikredilmesi, dil ve gramerle ilgili açıklamalara gereğinden fazla yer verilmesi, belli bir metot izlememesi gibi sebeplerle eleştirilmiştir. Eser ve müellifi hakkında geniş bilgi için bk. Ata, Mehmet Mahfuz, “Kevâşî (ö. 680/1281) ve tefsirdeki metodu”, doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998, s. 1-290; Ata, Mehmet Mahfuz, *Kevâşî ve Kur'ân'ı Yorumlama Metodu*, Emre Matbaacılık, İstanbul 2003, s. 1-386; Ata, Mehmet Mahfuz, “Kevâşî'nin Hayatı, İlmi Kişiliği ve Eserleri”, *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2009, sayı: 12, s. 83-98; Öztürk, Mustafa, “Kevâşî ve Tefsirdeki Metodu”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 1999, sayı: 11, s. 271-290. Zeki Özkava tarafından “Kevâşî Tefsirinden Al-i İmrân Sûresi'nin Tahkik ve Tertibi” (Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 1991) adlı yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Eser üzerinde yapılan diğer bir çalışma ise şudur: Kevâşî, *Telhîsu Tebsirati'l-Mütezekkir ve Tezkirati'l-Mütebasır* (eş-Şuarâ sûresinin başından el-Fussilet sûresinin sonuna kadar), (nşr. Fâzıl b. Sâlih eş-Şuherî), Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Usûlüddin Fakültesi, Kur'ân ve İlimleri Bölümü, Riyad, 1408-1409 (basılmamış yüksek lisans tezi). Yine aynı eser üzerinde, er-Ra'd sûresinin başından el-Furkân sûresinin sonuna kadar, Sa'd b. ed-Düserî tarafından aynı üniversite ve bölümde 1408/1998'de tahkiki yapılmış; el-Fâtîha ve el-Bakara sûrelerini, Muhammed b. Abdillâh el-İdî ve Al-i İmrân ve el-Mâide'nin sonuna kadar İbrâhim b. Süleyman el-Huveymil Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye'de; eserin son iki cüz'ünü de Sâlih en-Nâsır Süleyman en-Nâsır tarafından Câmîatü'l-Melik Suud, Üsûlüddin Fakültesi 1405/1985'de tahkiki yapılmıştır. Ayrıca, *et-Telhîs fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm* (el-Fatiha ile el-Bakara sûresinin başından Al-i İmrân sûresinin sonuna kadar), (nşr. Muhyi Hilâl es-Serhân), Merkez el-Bühûs ve ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, Irak, I. cüz, 2006; II. Cüz, 2007; III. Cüz, 2008'de tahkiki yapılmıştır. Eser, bazı kütüphane kayıtlarında “*et-Telhîs fi Tefsîr*”, “*et-Telhîs fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecid*” ve “*Telhîsu't-Tefsîr mâ yete'allaku bi'r-Rivâyeti ve't-Tevîl*” adlarıyla geçmektedir. Eserin Beyazıt (Velîyüddin Efendi, 247; Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, 67), Süleymaniye (Amcazade Hüseyin, 30; Ayasofya, 12, 90-93; Beşir Ağa, 22; Damat İbrahim, 145; Esad Efendi, 151; Fatih, 400-406; Kadızade Mehmet, 39-40; Kılıç Ali Paşa, 89; Laleli, 225-227; Nafiz Paşa, 51; Pertev Paşa, 45; Raşid Efendi, 52; Serez, 155; Süleymaniye, 126; Şehit Ali Paşa, 159; Yazma Bağışlar, 1114; Yeni Cami, 92-93; Yozgat, 03; Yusuf Ağa, 33;), Köprülü (Fazıl Ahmet Paşa, 136-137), Edirne Selimiye (145-149, 269, 307-1), Ankara Milli (17314), Kütahya Vahit Paşa (07), Amasya Beyazıt İl Halk (752), Bursa İnebey (79-80), Kastamonu İl Halk (3648, 3652), Trabzon İl Halk (169), Afyon Gedik (17314), Samsun Gazi (1040), Konya Bölge (1241-1, 1241-11, 418), Manisa İl Halk (2942-10, 6021, 85/1-2), Nevşehir Damat İbrahim Paşa (54), İskilip Halk (1000/1-2) ve Burdur İl Halk (1241-01) Kütüphanesi'nde yazma nüshası bulunmaktadır. Bk. [www.yazmalar.gov.tr](http://ktp.isam.org.tr/), <http://ktp.isam.org.tr/> (27 Ocak 2014'te girildi).

³² Eserin Süleymaniye (Ayasofya, 421) ve Beyazıt (Velîyüddin Efendi, 269) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur. 1993 yılında Hasan Gökbulut tarafından “Muhyiddîn Muhammed b. İbrâhim Niksarî (ö. 1494 m.)'nin Hayatı ve *Duhân Sûresi Tefsiri*'nin Tahkiki” adlı yüksek lisans tezi (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) çalışılmıştır.

³³ Tokat Niksar'lıdır. II. Beyazıt devrinin tanınmış âlimlerindedir. Babası Niksar'lı İbrâhim

Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 9 satırlı 71 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Kiraz renk deri cildi, şirazesı ve miklebi sağlamdır. İnce âherli kağıt üzerine yazılmıştır. Sayfaları sağlamdır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur.

32. DV/496 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru Sûret-i Nebe'*, es-Seyyid Yûsuf Efendi (t.y.). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 19 satırlı 82 varaktır. Cildi harap durumdadır. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Bazı sayfaların uçlarında yıpranma ve kopma, renkte solma ve değişim görülmektedir.

33. DV/493 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru Sûre-i Yâsîn*. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. Türkçe nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 12 satırlı 71 varaktır. Cildi, şirazesı ve miklebi sağlamdır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur.

34. DV/035 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru Yâsîn*, Muhammed Esad Natuhan (t.y.). Osmanlıca nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. İçinde iki mecmua vardır. Birinci mecmua 27 satırlı 38 varak, ikinci mecmua 19 satırlı 9 varaktır. Tire Müftüsü Muhammed Emîn tarafından vakfedilmiştir. Ciltsizdir. Sert karton kapağı yıpranmıştır. Hattı sade ve düzgündür. Kağıt özellikleri iyi korunmuştur.

35. DV/483 demirbaş numarada kayıtlı; *Uyûnü't-Tefâsîr li'l-Fudalâi's-Semâsîr (Tefsîru Ayasluğî)*³⁴ (I. Cilt), Şihâbüddîn b. Abdullah Ahmed b. Mahmûd

Efendi'dir. Dini ilimlerin yanı sıra tabii ve riyazi ilimlerle de ilgilenmiştir. *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, haz.: Ekmeleddin İhsanoğlu ve diğerleri, ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İslam Tarih, Sanat ve Kùltür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1997, c. 1, s. 61; İstanbul'da Şeyh Vefâ kabristanında medfundur. "*İhlâs Sûresi Tefsîri*" de vardır. Ayasofya ve Fâtih câmilerinde tefsir okutmuş, vaaz etmiştir. Ayasofya'da takrîr ettiği tefsîri bitirdikten sonra hasta olup âhirete irihâl etmiştir. Süreyya, *Sicilli Osmânî*, c. 4, s. 1106; Gökbulut, Hasan, "Niksârî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 33, s. 122.

³⁴ Eser "*Tefsîru's-Seyh*" adıyla da bilinen dirâyet tefsiridir. Osmanlı tefsirleri içerisinde ilk müstakil tefsir olarak kabul edilir. Eser önceki tefsirlerden derlenen, akıcı, kolay bir üsluba sahip ve muhtasar bir tefsirdir. Eser birçok tefsirden istifade edilerek ve seçmeci bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Süleymaniye'de tam takım yazma nüshası vardır. Arslan, Şükrü, "Şihâbüddîn es-Sivâsî ve *Uyûnü't-Tefâsîr li-Fudalâi's-Semâsîr*"indeki Metodu", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, Erzurum 1990, sayı: 9, s. 188-214; Güney, Ahmet Faruk, Gaza Devrinde Kur'an'ı Yorumlamak: Fetih Öncesi Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Eserleri, *DİVÂN İlmi Araştırmalar Dergisi*, İstanbul 2005, sayı: 18 (s. 193-244), s. 216; Abay, "Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsirle İlgili Eserler Bibliyografyası", s. 255. Sivâsî'nin tefsiri üzerine ikisi yüksek lisans, birisi doktora olmak üzere üç çalışma yapılmıştır: Ekrem Bayat, "Şihâbüddîn es-Sivâsî'nin *Uyûnü't-Tefâsîr* adlı eserinin tahlili ve tefsirdeki metodu". vavımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995; Abdùlbaki Güneş, "Şihâbüddîn es-Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Tefsirdeki Metodu", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1994; Bahattin Dartma, "Şihâbüddîn es-Sivâsî ve *Uyûnü't-Tefâsîr li-Fudalâi's-Semâsîr*"indeki Metodu", yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994. Eser 1427/2006 yılında Beyrut'ta (thk.: Bahaeddin Dartma) Dâru Sadır tarafından 4 cilt olarak neşredilmiştir. Eser bazı kütüphane kayıtlarında "*Uyûnü't-Tefâsîr*" olarak geçmektedir. Eserin Beyazıt (Beyazıt, 600), Süleymaniye (Giresun Yazmalar, 07, 3376; H. Hüsnu Paşa, 124; Hacı Mahmud Efendi, 44, 215; Halet Efendi, 39; Hamidiye, 84-85; Harput, 64, 102, 104; İzmir, 72-73; Kılıç Ali Paşa, 171; Laleli, 187-188; Ayasofya, 219-220; Carullah, 141; Mahmud Paşa, 07; Molla Çelebi, 10; Nafiz Paşa, 03; Pertevniyal, 85; Rüstem Paşa, 102; Serez, 183-184; Sultan Ahmed I, 59; Süleymaniye, 112;

es-Sivâsî el-Ayasluğî³⁵ (ö.860/1455)³⁶. 883/1478 tarihinde Mûsâ b. Burhân tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 27 satırlı 245 varaktır. İki ciltlik tefsirin birinci cildir. Cildi harap durumdadır. Fâtiha sûresinden başlar, İsrâ sûresi ile biter. Bazı sayfaları yıpranmış ve tamir görmüştür. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır.

36. DV/030 demirbaş numarada kayıtlı; *Uyûnü't-Tefâsîr li'l-Fudalâi's-Semâsîr (Tefsîru Ayasluğî)* (2. Cilt), Şihâbüddîn b. Abdullah Ahmed b. Mahmûd es-Sivâsî el-Ayasluğî (ö. 860/1455). 1173/1759 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 19 satırlı 303 varaktır. İki ciltlik tefsirin ikinci cildir. Kehf sûresinden başlar, Nâs sûresi ile biter. Sayfaları kırmızı cetvellidir.

37. DV/1465 demirbaş numarada kayıtlı; Eserin adı, müellifi ve telif tarihi tespit edilememiştir. Kenarında Sadruddînzâde'nin *Beydâvî Tefsîri*'ne yazdığı haşiye vardır. 1078/1667 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 19 satırlı 300 varaktır. Cildi harap durumdadır.

Sonuç

Tire Necip Paşa Kütüphanesi, keşfedilmeyi bekleyen bir hazine gibidir. Tefsire dair yazma eserlerden Fahrüddîn er-Râzî'nin *Mefâtihu'l-Ğayb* adıyla meşhur *Tefsîr-i Kebîr* ve *Tefsîr-i İsfahânî* gibi eserler, bilim açısından olduğu kadar, usta hattatların kaleminden çıkmış ve önemli kişilere sunulmuş değerli ve paha biçilmez tezhipli nüshalardandır. Kütüphane, tespit edebildiğimiz kadarıyla *Letâifü'l-Kur'ân* gibi nüshası sadece bu kütüphanede bulunan çok değerli yazma eserleri bünyesinde barındırmaktadır.

Burada tanıtmaya çalıştığımız tefsire dair 37 eserden 7 yazma eserin

Turhan V. Sultan, 502; Yazma Bağışlar, 1100; Yusuf Ağa, 79; Yozgat, 87; Yeni Cami, 59; Fatih, 626, 628-629), Atıf Efendi (Atıf Efendi, 258-259), Nuruosmaniye (329-332), Hacı Selim Ağa (Hacı Selim Ağa, 86), Köprülü (Fazıl Ahmed Paşa, 110; Ahmed Paşa, 37-38), Topkapı (Revan Köşkü, 184), Kayseri Raşit Efendi (Raşit Efendi, 21507), Mevlana (74), Edirne Selimiye (150-153, 155-156, 198), Kütahya Vahit Paşa (1621), Ankara Milli (41, 46/1-2, 46/3, 363, 1505, 1735/3, 1910, 2754, 9640), Konya Bölge (19, 1639, 1657), Kastamonu İl Halk (2942, 2974, 3228/2, 3496, 3512), Manisa İl Halk (69/1-2, 70/1-2, 71/1-2, 74/1, 2942/8, 4378, 6045, 6164), Bursa İnebey (193), Balıkesir İl Halk (276/05, 831), Çorum İl Halk (46-49, 3358) ve Akseki Halk (19) Kütüphanesi'nde yazma nüshaları bulunmaktadır. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (28 Ocak 2014'te girildi).

³⁵ Mufessirlerden ve Zeyniye tarikatının şeyhlerinin en büyüklerinden bir zat olup Sivâsî'dir. Âlet ilimlerini ve yüksek dinî ilimleri memleketin âlimlerinden tahsil ettikten sonra tarikatın kurucusu Zeyneddîn Hafî hazretlerinin halifelerinin büyüklerinden Muhammed Efendi namında bir zata intisap etti. Bir müddet sonra mürşidi ile beraber o tarihte mamur olan Ayaslug ülkesine hicret ve oranın beyi Aydın oğlu Muhammed Bey'den gördükleri hürmet üzerine burada yerleşerek ömrünün sonuna kadar tedris ve irşad ile meşgul oldu. Ayaslug istasyonundan kaza merkezi olan Kuşadası'na giden şosenin sol tarafındaki tarlalar içindeki görülen bir kümbet harabesi önünde defnedilmiş olduğu, mezar taşının kitabesinden anlaşılmaktadır. Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 200-201; Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 5, s. 1600.

³⁶ Bu tarih, Bursalı Mehmed Tahir'in verdiği vefat tarihidir. Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 200. Şükrü Arslan, Şihâbüddîn es-Sivâsî'nin vefat tarihi hakkındaki farklı tarihleri zikrettikten sonra muvafık ve en doğruya yakın vefat tarihinin 860/1455 olduğunu söylemektedir. Arslan, "Şihâbüddîn es-Sivâsî ve *Uyûnü't-Tefâsîr li-Fudalâi's-Semâsîr*'indeki Metodu", s.194.

sanatsal özelliği ve değerinin olduğu görülmektedir. Tanıtılan eserlerden bazıları üzerinde çalışılmış, baskısı yapılmış ve ilim dünyasına kazandırılmıştır. Bazıları ise gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Kütüphanede yer alan tefsire dair bazı yazma eserler aynı eserin farklı nüshasından ibaret olsa da tefsir literatürümüze zenginlik kattığı muhakkaktır.

Kaynakça

Abay, Mustafa, “Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsirle İlgili Eserler Bibliyografyası”, *DİVÂN İlmi Araştırmalar Dergisi*, İstanbul 1991, sayı: 6.

Arslan, Şükrü, “Şihâbuddîn es-Sivâsî ve *Uyûnu't-Tefâsîr li-Fudalâi's-Semâsîr*'indeki Metodu”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1990, sayı: 9.

Ata, Mehmet Mahfuz, “Kevâşî'nin Hayatı, İlmi Kişiliği ve Eserleri”, *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2009, sayı: 12.

Ata, Mehmet Mahfuz, “Kevâşî (ö.680/1281) ve Tefsirdeki Metodu”, doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

-----, *Kevâşî ve Kur'ân'ı Yorumlama Metodu*, Emre Matbaacılık, İstanbul 2003.

Bayraktar, M. Sami, “Tire Necip Paşa Kütüphanesi”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2003, sayı: 11.

Birişik, Abdülhamit, “Osmanlıca Tefsir Tercüme ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin Mevâhib-i Aliyye'si”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, İSAM, İstanbul 2004, c. 17, sayı: 1.

Bolelli, Nusrettin, “el-Ukberî'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1986, sayı: 4.

Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, haz.: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul t.y.

Cerrahoğlu, İsmail, “Zemahşerî ve Tefsiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1984, c. 26, sayı: 1.

Çetin, Abdülbaki, “*Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsîri*'nin Türkçe Tercümesi Üzerine”, *Türkiyât Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2007, sayı: 22.

Erul, Bünyamin, “İlmiye Sınıfına Mensup Bazı İskilipli Alimler ve Eserleri”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler*, haz. Mevlüt Uyanık, Diyanet Vakfı Yayınları - 264, Ankara 1998.

Erünsal, İsmail E., Türk Kütüphaneleri Tarihi II: *Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1988.

Güney, Ahmet Faruk, Gaza Devrinde Kur'ân'ı Yorumlamak: Fetih Öncesi Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Eserleri, *DİVÂN İlmî Araştırmalar Dergisi*, İstanbul 2005, sayı: 18.

Habibov, Aslan, "İlk Dönem Şif Tefsir Anlayışı", doktora tezi, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

İsam Kütüphanesi, <http://ktp.isam.org.tr/> (online kaynak).

Kahveci, İhsan, "el-Mevhibetü'l-İlâhiyye ve'l-'Atıyyetü's-Sübhâniyye" Adlı Eseri Çerçevesinde İskilipli Yûsuf Efendî'nin Tefsir Anlayışı, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2006, sayı: 13.

Kâtip Çelebî, Keşfu'z-Zunûn an Esmâi'l-Kütubi ve'l-Funûn, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Kumbasar, H. Murat, "Taftazânî (722-792/1322-1390)'nin Eserleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2006, sayı: 25.

Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi, haz.: Ekmeleddin İhsanoğlu ve diğerleri, ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1997.

221

Öztürk, Mustafa, "Kevâşî ve Tefsirdeki Metodu", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 1999, sayı: 11.

Süreyya, Mehmed, *Sicilli Osmânî (I-VI)*, haz.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazmaları, www.yazmalar.gov.tr (online kaynak).

Türk, Nurdoğan, "Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler I (Necip Paşa Kısmı)", *Gümüşhane İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 2014, sayı: 5.

-----, "Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler II (Necip Paşa Kısmı)", *Gümüşhane İlahiyat Fak. Dergisi*, Ocak 2014, sayı: 5.

Yıldırım, Ali İhsan, Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I, Tire 2003.

-----, Tire Necip Paşa Kütüphanesi Tezhipli Yazmalar Kataloğu, Seçil Ofset, İstanbul 2011.

Yıldız, Abdulvahap, “Meybudî’nin *Keşfu’l-Esrâr ve ‘Uddetu’l-Ebrâr* Adlı Tefsiri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul 2006, sayı: 17.

Yıldız, Abdulvahap, “Meybudî (ö. 570/1174)’nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul 2002, c. 3, sayı: 8.

Yılmaz, Ozan, “Cinas Usulüne Dayalı Farsça-Türkçe Bir Lügat *Ravzatü’l-Cinâs*”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2010, sayı: 2.